

SBĚR VYBRANÝCH VÝSLEDKŮ 2025

Kritérium: Přínos k poznání.

Název výsledku: Ladislav JACKSON (ed.), *Obrazy jiné touhy: Queer umění a vizualita v českých zemích*.
Brno: Nakladatelství VUTIUM, 2024. 216 p. ISBN 978-80-214-6236-6.

Popis výsledku: Publikace vychází z předpokladu, že existují a v minulosti ještě více existovaly strukturální nerovnosti a diskriminace neheterosexuálních lidí ve společnosti. Jejich životní zkušenost, kdy se museli vyrovnávat s odmítnutím svého přirozeného sociálního prostředí, systému, politiky, státu a jeho institucí, je nezanedbatelným, a dokonce nenahraditelným zdrojem kulturní produkce. Kapitoly knihy rozdělené do čtyř oddílů ukazují interpretaci předmětů, textů, obrazů a designu, které je možné číst jako queer. Do popředí vystupuje časovost takového čtení a nutnost přehodnotit kanonická kvalitativní měřítká vysoké kultury. Dále se autoři zabývají otázkou, nakolik je možné spojovat životní soukromí (sociální a sexuální) s uměleckou i literární tvorbou, nakolik je queer životní zkušenost výhodou a nakolik handicapem profesního úspěchu. Proč je na jedné straně nedílnou součástí čtení a interpretace tvorby neheterosexuálních lidí, ale současně není mezi tvorbou a životními okolnostmi kauzální vztah.

Knihy se zabývá otázkami, proč a jak můžeme hovořit o queer umění v českém a středoevropském prostoru. Nasvětluje téma z několika různých úhlů a představuje metodologické cesty, jak je možné queer subverzi ve vizuálním umění včetně filmu a televizní tvorby uchopit.

V úvodu si Ladislav Jackson pokládá otázku, jestli, když mluvíme o queer umění a vizualitě, hovoříme spíše o estetických kódech a preferencích, nebo spíše o sociální povaze, užívání a cirkulaci takových děl. Koncepty knihy má ukázat, že jde většinou o mix obojího, tedy že se socializačními kanály reprodukuje určité estetické kódy. Dále se v úvodu editor věnuje časovým specifikům queer tvorby i zeměpisnému vymezení knihy, která v kontrastu s podtitulem překračuje české země a v několika kapitolách se věnuje širšímu středoevropskému prostoru, ať už směrem východním či západním.

První oddíl se jmenuje *Queer objekty* a zabývá se především uměleckými a vizuálními díly v minulosti i současnosti a přítomným, nebo naopak absentujícím queer diskurzem kolem nich. V první kapitole se americký historik Gerard Koskovich zabývá funkcemi, jaké vnášely obrazy a vizualita do poměrně překotných změn v sexuologickém diskurzu, prosazovaných Magnusem Hirschfeldem, který se ve svém berlínském institutu zabýval výzkumy homosexuality, intersexuality, transgender identitami a genderovou dysforií. Obrazy, jak ukazuje Koskovich, měly pro Hirschfelda i jeho čtenáře zásadní roli pro podporu jeho argumentace i pro vytváření vizuálních reprezentací a vzorů.

V další kapitole rozpracovává historik umění Hynek Látal své dřívější studie o možnostech queer čtení. V tomto případě se zabývá dílem Maxmilána, Aloise a Josefa Boháčových, kteří vytvořili pozoruhodný soubor obrazů a v případě Josefa soch. Soužití tří bratrů, kteří se ani jeden nikdy nepokusili o navázání a udržení heterosexuálního partnerského vztahu, spadá do roviny nepojmenované, nenormativní zkušenosti. Jejich dílo rovněž obsahuje různé mytické, pohádkové, legendární, podivné a zvláštní bytosti, které se rozhodně vzpíraly kánonu zobrazování i žánrů v jejich době. I jejich figurální výjevy představují různé gende-

rově subversivní momenty, kdy se muži zaměňují za ženy a mužský pohled (gaze) za ženský. V těchto nejistotách a subverzích Látal spatřuje queer povahu a možnost queer čtení jejich díla a queer senzitivitu vůči jejich obrazům.

Následující kapitola se věnuje domácímu prostoru jako queer reprezentaci ve 30. až 80. letech 20. století. Historik umění Ladislav Jackson navazuje na anglofonní diskurz o queer domesticitě, který domácí prostředí považuje za zvlášť významné pro expresi queer identity, protože se často jednalo o jediný prostor, kde mohli queer lidé být sami sebou. Předvádění domácnosti jako výrazu queer identity ilustruje na příkladech vily Miloše Havla v Praze na Barrandově a na spolupráci (*straight*) architekta Vladimíra Grégra s (*queer*) klientem Havlem, dále na domácím prostoru malíře Jana Zrzavého a způsobu, jakým se k svým domovým vztahoval a jak v nich kódoval svou queer identitu, a nakonec na případu garsonky queer malířky Toyen, která ve svém bytě bydlela od 20. let do své emigrace v roce 1947 a v letech 1942–1945 v něm skrývala svého přítele Jindřicha Heislera.

Pasáž o queer objektech uzavírá kapitola historičky umění Zuzany Štefkové, která se zabývá reprezentací queer rodičovství v současném umění – instalacích, fotografiích i pohyblivém obrazu v Česku i na Slovensku. Ukazování queer rodin a alternativních rodinných modelů představuje zásadní reprezentační strategii, narušující představy a diskurzy o „tradičních“ rodinách ze stran konzervativních struktur. Štefková se zabývá analýzou děl Jany Štěpánové, Tamary Moyzes a Márie Čorejové. Právě alternativy queer rodin mohou dle Štefkové ukázat, jak budovat inkluzivnější a méně hierarchické jednotky, které budou založeny na větší spolupráci, sdílení a péči, a to i pro takové rodiny, které jsou založeny na heterosexuálním partnerství.

Další oddíl se věnuje *queer subjektu*, tedy tvůrcům, sběratelům a propagátorům queer umění. Ukazuje, jaké byly různé modely queer produkce i queer životů během prvních asi sedmdesáti let 20. století. Nejde jen o separované biografie, ale také o infrastruktury umělecké tvorby a queer spojení, v případě Ragnara von Holtena a Williama Rittera.

Kapitola historika umění a kurátora Rada Ištoka se zabývá spoluprací malířky Toyen v době svého života ve Francii a švédského queer kurátora, sběratele a publicisty Ragnara von Holtena. Queer spojení obou aktérů vyprodukovalo nejen přátelství, ale i profesní spolupráci: Holten v roli kurátora stockholmského Moderna Museet uspořádal výstavu *Surrealism?*, kde Toyen byla jednou z posledních žijících členů nejužšího jádra Surrealistické skupiny André Bretona, následně Holten zakoupil několik děl Toyen, především *The Myth of Light*, který se stal ústředním dílem prezentace Toyen na zmíněné výstavě. Ištok se ve své kapitole věnuje nejen pozoruhodnému queer spojení a sociální matici obou aktérů, ale subtilním způsobem se věnuje také obecnější otázce, nakolik máme právo vyoutovat historické aktéry a nakolik mají právo zůstat uvnitř, zahalení nejasností.

Kapitola historika Michala Maka se věnuje třem tvářím malíře a ornamentalisty Štefana Leonarda Kostelníčka. Ukazuje, že to není vždycky queer identita a snaha prosadit spravedlivější pořádky, co motivuje jednání historických queer aktérů. Kostelníček se sice ve 30. letech snažil o změnu poměrů a vytvoření queer komunity v Brně kolem svého časopisu *Kamarád*, avšak neuspěl a rozhodl se věnovat práci pro stát – nejen pro demokratické Československo, ale později i pro fašistický Slovenský štát. Kolaborace se zločinnými diktaturami se tak stává ve 20. století pro queer lidi nutnější volbou z důvodu jejich větší zranitelnosti, ale často i z důvodu prospěchářství. Právě národovectví a katolický fundamentalismus, které vnímáme jako ideologie protichůdné východiskům queer emancipaci, se u Kostelníčka propojila ve snaze zavděčit se Slovenskému štátu, který na těchto směrech stál.

Že ale druhá světová válka mohla paradoxně představovat i příležitost pro láskyplný vztah dvou gay mužů ilustruje kapitola historika Jana Krčála. Krčál v ní odkrývá příběh berlínského umělce Eberhardta Bruckse s pardubickým mladíkem Zdenou Benešem (nominativ je Zdena Beneš), pro kterou s koncem války přestaly být vstřícné podmínky. Brucks byl zároveň malíř a fotograf, vytvořil sérii aktů, které znázorňují Beneše. Ve své další tvorbě se věnoval figurativní kresbě a portrétní kresbě a fotografii.

Literární historik a bohemista Xavier Galmiche se věnuje ve své kapitole příběhu kritika, estetiky a publicisty Williama Rittera, který ale zanechal výraznou stopu v českých zemích. Ritter pro sebe vytvořil strategii, kterou Galmiche nazývá kryptohomosexualita: svou queer touhu inkorporoval do svých estetických úvah, které vedly v preferenci určitých obrazových reprezentací i uměleckého stylu. Projektoval pak tento systém do hodnocení děl svých současníků: Miloše Jiráka, Jana Preislera či Hanse von Marése. Jeho interpretace se tak

svou latentní queer povahou stávají velmi originálním hlasem. Ani u jednoho Ritter ale nejspíš nenašel, co hledal, a uchýlil se k vlastní, homoerotické tvorbě, která představovala queer lyričnost, po níž se ve výtvarném umění tolik sháněl.

Sekce knihy s názvem *Queer re/vize* klade důraz na queer estetiku a její historicitu. Historička umění Marianna Placáková se ve své kapitole věnuje méně známému textu kurátora, kritika a teoretika Jindřicha Chalupického *The Soul of an Androgyne* z roku 1977. Chalupický se v textu věnuje tvorbě jedenácti žen a identifikuje v něm jistá specifika: ženy podle něj vycházejí z tělesnosti, intuitivnosti a provázání s jakýmsi přírodním řádem. Androgynem myslel Chalupický koncept vycházející z tradiční psychoanalýzy a věřil, že ženský element je obsažen v každém muži a mužský element v každé ženě. Chalupický tak nabádal muže, aby se inspirovali právě naznačenou ženskou povahou umění, kterou považoval za produktivní. Placáková srovnává Chalupického text s článkem *Marxismus a feminismus* Herberta Marcuseho se závěrem, že Chalupický neposkytl žádná konzistentní řešení pro umění žen. Androgynnost, tedy jistá genderová subverze, ale byla pro Chalupického legitimní a žádoucí uměleckou strategií, což doplňuje jeho práce o Marcelu Duchampovi, jehož posmrtnou výstavu připravil Chalupický v Praze. Přestože Chalupickému chyběl potřebný slovník i teoretická rámce, můžeme jeho texty o androgynovi chápat jako podporu překračování genderových binarit a hledání inspirace v dragu.

Umělec, kurátor a teoretik Gyula Muskovics se ve své kapitole věnuje estetice spojené s queer kolektivní zkušeností pandemie AIDS a smrti a ukazuje některé ikonografické kódy, které se kolem ní vytvořily napříč železnou oponou. Osamělý Mínótaurus jako „teplý zombie“ se objevuje v queer kulturní produkci od konce druhé světové války, pracuje s ním známý filmový tvůrce Bruce LaBruce a Muskovics přesvědčivě ukazuje, že tyto archetypální představy žily svým životem i ve východoevropském prostředí a jsou reprezentovány v řadě literárních referencí. Muskovics se ptá, jestli je představa „queer obludy“ opravdu špatná a její opak, homonormativní obrazy, nejsou jen zevnitř komunity pěstovaným pokrytectvím.

Literární historik Peter Demeter se ve svém textu ptá, kde můžeme hledat v souřadnicích české kultury „camp“, nebo-li záměrně špatný vkus. V návaznosti na již ikonický text Susan Sontag o fenoménu camp a jeho pravidlech Demeter rozvíjí paralelu mezi obrazem madame de Pompadour, kvintesencí přehnanosti, a Heidi Janků, její písní *Když se načančám* a jejím kultem a místem v queer komunitním životě. Podle Demetera tento stěžejní song béčkové zpěvačky, který vznikl do značně netradiční a bláznivé pohádky z roku 1986, představuje potřebnou transgresi, genderovou ambivalenci i subverzi estetického řádu.

Poslední oddíl knihy se jmenuje *Moving Pictures* a zaměřuje se na tvorbu pohyblivého obrazu, který ale může zároveň vyvolat různá queer pohnutí. Kapitola genderové specialistiky Terezy Zvolské se zaměřuje na fenomén gay pornografické produkce, která v 90. a nultých letech reprezentovala českost a především pražské prostředí pro západní a americký trh jako východoevropskou, malebnou, exotickou destinaci. Zvolská se zabývá především produkcí značky BelAmi, William Higgins, který produkoval sérii *Prague Buddies*, a Derek Kent, který stál za sérií *Prague Rising*. Zvolská se nezabývá klasickou analýzou pornografie, ale zajímá ji, jaký obraz češství tato produkce servírovala především zahraničnímu publiku. Zvolská se domnívá, že šlo o zcela nerealistický, orientalizující obraz „chudého východu“, kde kvete sexuální turismus a kde jsou konzumenti lákáni atraktivními herci, kteří vytvářejí představu neustále dostupných a svolných zástupců mladých mužů.

Kapitola Jany Jedličkové se zabývá analýzou gay postavy v kriminální sérii *Rédl*, jež představuje jeden z prvních produktů směřování k tzv. kvalitní produkci českou veřejnoprávní televizí. Série je současně retrospektivní, odehrává se na začátku devadesátých let. Jedličková vykresluje svou analýzu na pozadí současných projekcí a stereotypů o dobách transformace začátkem 90. let. Příběh queer hrdiny Romana Rédl, který je kriminálním vyšetřovatelem, se odehrává v silně heteronormativním a maskulinizovaném dobovém prostředí, ale současně je ukazován jako jakýsi spektakl pro současného diváka. Rédl je podle Jedličkové komplexním hrdinou, který se vzpírá kladným i záporným schémátům, je trojrozměrný, což je charakteristický znak produkce kvalitní TV. Jedličková dále ukazuje, že postava Rédl zároveň ukazuje na přítomnost queer lidí i v dobách a prostředích, které si s nimi stereotypně nespojujeme, a potažmo na bílá místa – či slepé skvrny – v reprezentaci minulosti.

Zdůvodnění významu
výsledku:

Kolektivní monografie představuje jedinečný výsledek uplatnění queer teorie a queer studií na dějin umění a vizuality v českém prostředí. Queer teorie a studia jsou od devadesátých let v západním světě legitimní metodologickým proudem v oboru (Whitney Davis, James Saslow ad.). Editor patří k zakladatelským osobnostem v této oblasti u nás, v roce 2009 byl jedním ze čtyř spoluautorů (dále Hynek Látal, Milena Bartlová a Zuzana Štefková) umělecko-historické části syntetické knihy *Homosexualita v dějinách české kultury* editora Martina C. Putny. Kniha *Obrzy jiné touhy* je po patnácti letech prvním samostatným a uceleným výstupem původního domácího výzkumu.

Editor sestavil kapitol tak, aby ukazoval různorodé metodologické přístupy a řešení metodologických problémů, jako je absence ego dokumentů o aktérech, navigace interpretace současného umění skrz rodinnou politiku a sexuální morálku, problém expatismu v případě řady queer aktérů ve 20. století, prizma „nemocného“ queer těla a jeho přežívání v současné queer ikonografii, reprezentace queer minulosti v současné tvorbě, studia pornografie a obsahová analýza pornografické produkce minulosti, hledání domácích teoretických queer konceptů bez vztahu k západním narativům během studené války, vztah ke queer domesticitě a prostorovosti, obraz jako jedinečné médium vyjádření trestné jinakosti, jak přistupovat k medicínským obrazům a medicínské reprezentaci z queer pozic atd. Editor výběrem kapitol a potažmo autorů a autorek pokryl řadu témat, které se dlouhodobě diskutují v globálním akademickém světě v oboru dějin umění i queer studií a prostřednictvím českého, resp. stře-doevropského materiálu tato témata představuje v domácím kontextu.

Knihu je možné vnímat jako průkopnické dílo, zatímco dřívější počín *Homosexualita v dějinách české kultury* obsahoval spíše několik případových studií, přítomná kniha má ambici být uceleným příspěvkem jak dovnitř oboru dějin umění, tak i pro příbuzné obory a inter-disciplinární diskurzy. Je zřejmé, že kniha je milníkem v queer diskurzu na poli výtvarného umění a nepochybně podnítl další výzkumy.

Ohlasy:

Daniel DOBRÝ, Just love: Červenání, aneb představení a křest knihy *Obrazy jiné touhy* – Queer umění a vizualita v českých zemích, *Obscurefreaks.cz*, on-line: <https://obscurefreaks.cz/krest-knihy-obrazy-jine-touhy-queer-brno-lgbtq-ladislav-jackson.html>

Libuše BĚLUNKOVÁ, Queer je spíš sloveso, *Re:vize*, 2025, č. 9, s. 9–13

Michal ČERNÝ, „Není morálně přijatelné být queer a zároveň podporovat politiky, kteří by nás chtěli deportovat,“ říká historik umění Ladislav Jackson, *LUI.cz*, 10. 2. 2025, on-line: <https://www.lui.cz/lide/21320-neni-moralne-prijatelne-byt-queer-a-zaroven-podporovat-politiky-kteri-by-nas-chteli-deportovat-rika-historik-umeni-ladislav-jackson>

Prezentace knihy:

4. 12. 2024 představení knihy, rezidence Kaprál, festival Brno Book Open

15. 1. 2025 představení knihy, Winebar Vinohrad

1. 5. 2025 prezentace v rámci odborného panelu PS15 De-Colonizing the Other: Queer Spaces beyond the Western Canon, 78th International Conference, Society of Architectural Historians, předsedající panelu Ladislav Jackson a Facundo Revuelta

9. 6. 2025 přednáška *Obrazy jiné touhy*, Knihovna Ústeckého kraje

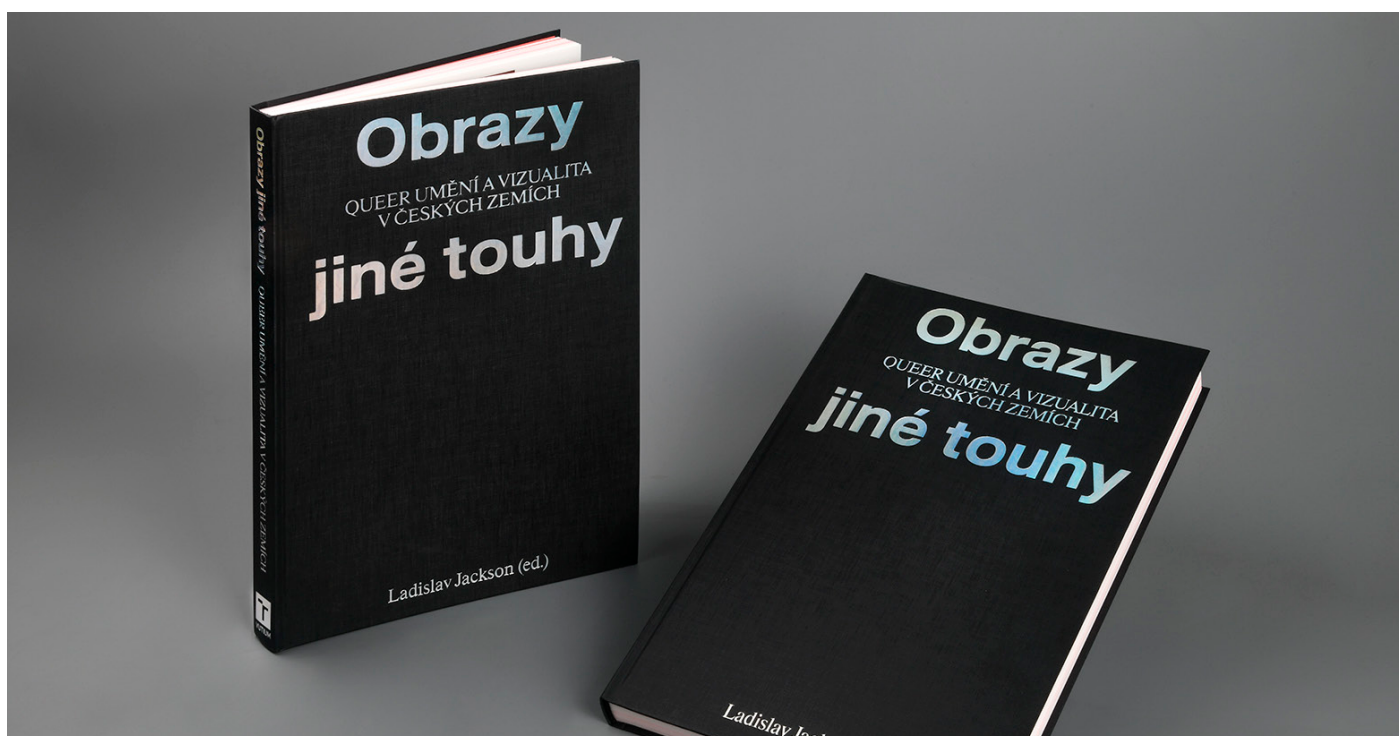
19. 6. 2025 panelová diskuse *Obrazy jiné touhy* (s Michalem Makem a Barborou Lungovou), Brno Pride Week, Galerie Distillery

30. 7. 2025 přednáška *Teplo domova: jaký byl vztah queer lidí k domovu ve 20. století?* (s Denisou Vídeňskou), Institut Francais v Praze

23. 8. 2025 přednáška a diskuse *Obrazy jiné touhy* (s Terezou Zvolskou), Most Pride

Ocenění:

úzká nominace v soutěži *Nejkrásnější česká kniha 2024* v kategorii *Knihy o výtvarném umění*

II. Sexuální reforma ve věku technologické reprodukovatelnosti: Vizuální strategie v publikacích Magnuse Hirschfelda

Gerard Kosvick Jméno Maguse Hirschfelda (1868-1935) je vědcům zabyvajícím se LGBTQI dějinami dobře známé. Jako spoluzakladatel první organizace pro zronopornici v Německu na světě, její vznikla v roce 1897, zakladatelé jednoho z největších vědeckých časopisů sexuologie v roce 1919 a průkopnický zastánce transgender osob zejména až osmdesátých let, kteří se jeho dílem zabývali zejména až let devadesátých. Vzhledem k tomu, že Hirschfeld sehrál výjimečně aktivní roli ve snábkách o sexuální reformy a byl mimořádně plodný badatel a spisovatel, který psal až konce devadesátých let 19. století až do poloviny třicátých let 20. století, budí pozornost i drtivé pomíne- násky jeho života a díla, jež si zaslouží zkoumáním i kritickou analýzou.

VII. Umělec Štefan Leonard Kostelníček:
Muž tří tváří?

Úvod

Michal Mako V následující kapitole se budu věnovat Stefanu Kostelnicovi (1900–1949), umělci, který se narodil 1. února 1900 ve slopedských letech těsně většinu života slovenské veřejnosti, a to hlavně díky rozporům aktivitám kontroverzní kulturní organizace Matice slovenskej. Přiblížím identitu, která nevěne pokusů z pohledu její několika *zavít*, resp. Následně se pokusím o kritickou diskursivní analýzu, jejíž prostřednictvím, a to *trápe homosexuála či teploho aktivisty*. V závěru kapitoly budu zamýšlet nad důvody absencí první biografické narace a nad komplexností aktuálního diskursu o autorovi.

Předmětem diskurzivní analýzy budou různé zdroje – archivní prameny trestněprávního charakteru, historický tisk, biografická literatura o umělci.

Děckař

O nemocech, které děti mají
nebo je brzy dostanou »

Domov byl pro queer lidi jediné svobodné prostředí, říká historik umění Ladislav Jackson

© 22. říjen 2025 | Bourání

» Největší audioportál na českém internetu

mujRozhlas

Jaký byl interiér slavné vily Miloše Havla? „Byla to krása přehnaného,“ říká Ladislav Jackson

NEJPOSLOUCHANĚJŠÍ

Rád bych tu žil dál
v dalších lidech, život
hrozně utíká, říká Ondřej
Sokol

Afrika, ty vogo. Změnila mi
život. Tony Růžek žije šest
let na cestách

Dorota Ambrožová:
Naháčči. Palčivý i něžný
příběh o mateřství
vyprávěný hlasem Terezy
Dočkalové

Vztahy jsou nejvíc. I krátká
soustředěná pozornost

Jaký byl interiér slavné vily Miloše Havla? „Byla to krása přehnaného,“ říká Ladislav Jackson.

„Zajímalo mě, jakým způsobem se queer lidé vztahovali ke svým domovům. Vychází to z přesvědčení, že byli po celé 20. století znevýhodněni a neměli bezpečné prostředí jako heterosexuální většina. Tudíž jejich domovy pro ně byly daleko důležitější, protože to byly často jediné prostory, kde se mohli svobodně vyjádřit,“ říká. Zkoumal proto interiéry některých známých osobností: Miloše Havla, Jana Zrzavého, Ladislava Fuchse a Toyen.

Píše o tom v knize *Obrázky jiné touhy*. Do studia ovšem přinesl více knih. Další se jmenuje *Jan Kotěra: Mýtus architekta*. S kolegy a kolegyněmi (podíleli se na ní Helena Čapková, Jan Galeta, Vendula Hnídková, Miroslav Pavel, Filip Šenk, Jana Sklenářová Teichmlová, Ladislav Zikmund-Lender, Markéta Žáčková) zkoumají dílo a život Jana Kotěry, který je považován za zakladatele moderní architektury u nás. To je ale podle Jacksona tak trochu mýtus, který se aspoň částečně snaží zbořit.

Kniha o Janu Kotěrovi nyní vychází i v angličtině (*Jan Kotěra: Czech Architecture in Context*). Brzy vyjde kniha o inženýru Jaroslavu Polívkovi, který spolupracoval s americkým architektem Frankem Lloydem Wrightem. Co ho zajímá na tvůrcích, kteří žili před sto a více lety? „Oni na rozdíl od nás věřili, že vytvářejí lepší budoucnost,“ říká. Co dalšího ho fascinuje na moderní epoše a proč je dobře, že už skončila?

Jako malý našel ve skladu v Muzeu východních Čech v Hradci Králové původní lampy od Jana Kotěry. „To byl můj první kotěrovský objev,“ směje se Ladislav Jackson. Od té doby ho slavný architekt provází.

Úryvek z reflexe:

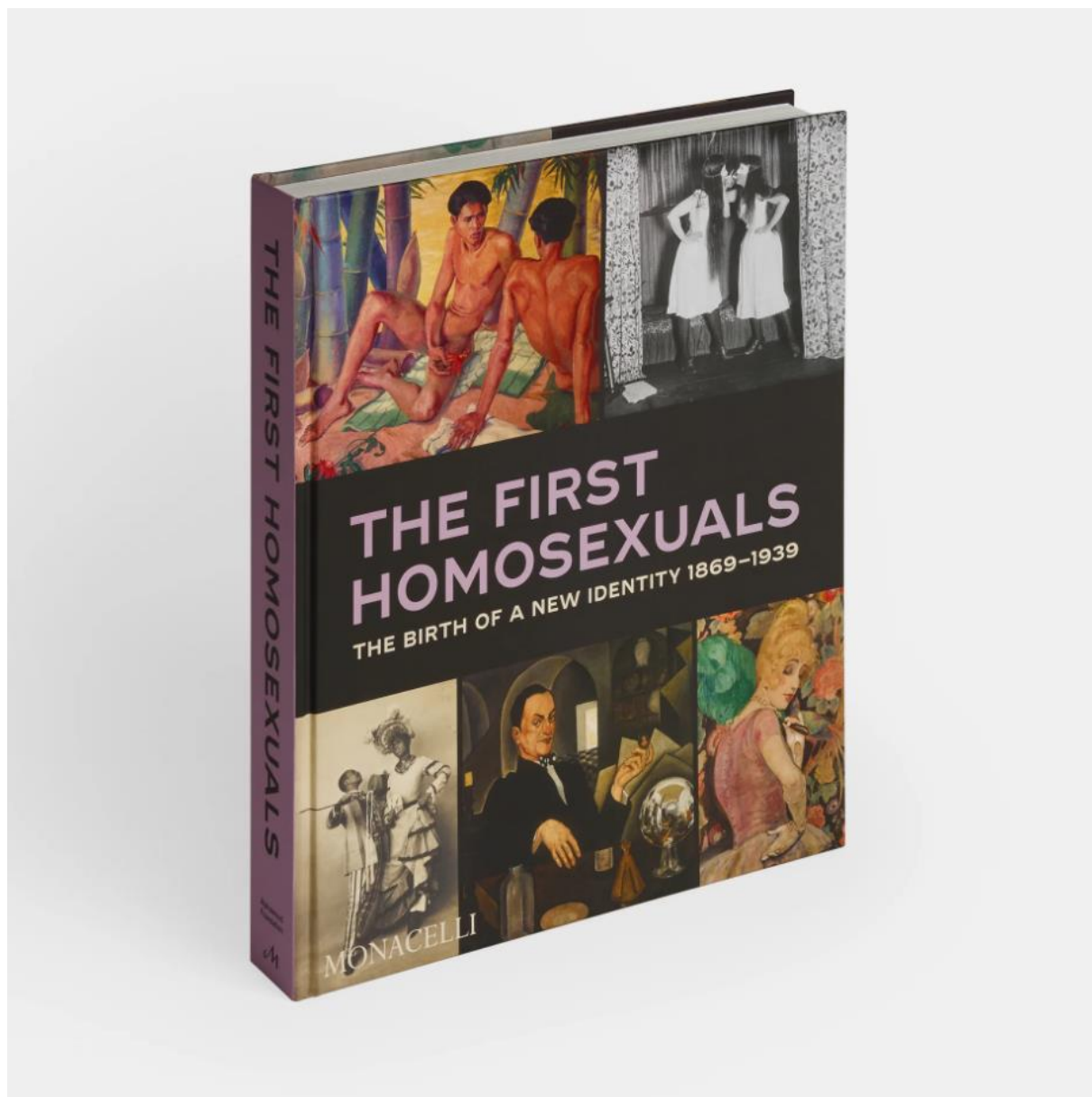
„Kniha jasně poukazuje na to, jak mnohé queer umělecké práce a výtvořiny reprezentují identity a zkušenosti, které byly dříve přehlíženy nebo potlačované. Jedním z klíčových konceptů, na které se zaměřuje, je subverze a apropriace. Kniha vyzdvihuje důležitost přebírání negativních znaků a jejich opětovného využití jako nástroje posílení queer identity.

Autoři poukazují na fakt, že queer estetika má historickou genealogii – je důležitou součástí emancipačních hnutí queer komunity, a ale mapují vizuální znakové systémy v queer prostředí, což ilustruje Michelangelovo Buonarrotiho dílo a vliv časopisu *Physique Pictorial* na queer komunitu. Kniha důkladně kombinuje uměleckou analýzu, historické reflexe spolu s kritikou genderových a společenských konstruktů, díky čemuž nám podstatně pomáhá pochopit queer identitu a estetiku ve střední Evropě.“

[...]

„Obrazy jiné touhy nejsou jen souborem textů – jsou připomínkou bohatosti, kterou queer identita přináší do světa umění, a manifestem volajícím po větší viditelnosti, respektu a pochopení. Věřím, že podobné publikace mohou pomoci nejen odborníkům, ale i širší veřejnosti lépe chápat význam queer reprezentace a její přínos k formování současné kulturní krajiny.“

Kniha *Obrazy jiné touhy* není sice citovaná v nejnovější knize o globálních queer dějinách umění a vizuality, protože v době vydání ještě nevyšla, ale výzkum editora a autora jedné z kapitol se jevil jako zásadní pro kapitolu o střední a východní Evropě z pera Pawla Leszkowicze.

Jonathan D. Katz (ed.), *The First Homosexuals, The Birth of a New Identity 1869-1939*, Monacelli Press, 2025, 368 s.

⁴⁴ See Josefina Alix Trueba, ed., *Fabellós español: Exposición Internacional de París 1937* (Madrid: Reina Sofía, 1987).

Queer Jewels of Central Eastern Europe

¹ Louis-Georges Tin, ed., *The Dictionary of Homophobia: A Global History of Gay & Lesbian Experience* (Vancouver: Arsenal Pulp Press, 2008), 158–63.

² Steven A. Mansbach, *Modern Art in Eastern Europe: From the Baltic to the Balkans, ca. 1890–1939* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 2–3.

³ Rictor Norton, *The Myth of the Modern Homosexual: Queer History and the Search for Cultural Unity* (London and Washington: Cassell, 1997), 66–67.

⁴ Judit Talack, *The Double Life of Károlyi*, in G. Hekma (ed.), *Past and Present of Radical Sexual Politics* (Amsterdam: UvA Mosse Foundation, 2004), 26–40.

⁵ *Ibid.*, 27–28.

⁶ Martin C. Putna, *László Mednyánszky – Tudósi oszlopa a századok között: a na prózák és a művészetek közötti identitás*, (LIDÉ MESTRA / URBAN PEOPLE 16, 2014), 13–21.

⁷ *László Mednyánszky: Dvenádesť 1877–1918. Výber z umelcových zachovaných deníkov a listov*, ed. and texts by Katarína Beňová, Csilla Markója, István Bardoly (Bratislava: Slovenská Národná Galéria, 2019).

⁸ Carolyn Oulton, *Romantic Friendship in Victorian Literature* (Aldershot: Ashgate, 2007), 25–30.

⁹ Judit Boros, “Kép és Érték – Ferenczy Károly utolsó festői korszaka [Image and Eros: The Last Period of Károly Ferenczy’s Art],” in *Ferenczy Károly (1862–1917) galériájának kiállítása [The Retrospective Exhibition of Károly Ferenczy]*, eds. Judit Boros and Edit Pleszníky (Budapest: Hungarian National Gallery, 2011), 49–66.

¹⁰ Kenneth Lewes, *Psychoanalysis and Male Homosexuality* (London, Northvale: Jason Aronson INC), 26–28.

¹¹ Norton, *Myths of the Modern Homosexual*, 64.

¹² Anita Kurimay, *Queer Budapest. 1873–1961* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 2020), 4–17, 121.

¹³ Mansbach, *Modern Art in Eastern Europe*, 274–75.

¹⁴ Jan Seidl, “Magnus Hirschfeld in Prague,” in Jan Seidl, Ruth Johanan Weiniger, Ladislav Zikmund-Lender, Lukáš Nozár, *Queer Prague. A Guide to the LGBT History of the Czech Capital 1380–2000* (Prague: Černé pole, 2014), 51, 119.

¹⁵ Ladislav Zikmund-Lender, “Karássek’s Gallery and Library,” in *Queer Prague*, 148, 69.

¹⁶ Ladislav Zikmund-Lender, Jan Seidl, Mikolaj Jiránek, “Showers in the Prague Sokol Organisation,” in *Queer Prague*, 133–36.

¹⁷ Karla Huebner, “In Pursuit of Toyen: Feminist Biography in an Art-Historical Context,” *Journal of Women’s History* 25/1 (Spring 2013): 14–36.

¹⁸ Mansbach, *Modern Art in Eastern Europe*, 22.

¹⁹ Ladislav Zikmund-Lender, “Flat and Studio of Jan Zrzavý,” in *Queer Prague*, 140–41.

²⁰ See Lena Magnone, *Kompnich. Lustra i symptomy* (Gdańsk: Wydawnictwo Skowol/Obraz Tętyria, 2011); and Kamila Dzinira-Zarzycka, *Samotnica. Dwa życia Marii Dulębianki* (Warszawa: Wydawnictwo Marginesy, 2022).

²¹ Lilian Faderman, *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love Between Women from the Renaissance to the Present* (New York: William Morrow, 1981), 190.

²² Maria Dulębianka, “O twórczości kobiet,” in *Głos kobiet w kwestii kobiecości*, ed. K. Bujwidow (Kraków, 1903), 184.

²³ Paulina Schlosser, *An Alternative Biography of Witkacy*, <https://culture.pl/en/article/an-alternative-biography-of-witkacy>, 2, accessed March 24, 2024.

²⁴ Janusz Degler, *Witkacygo portret wiodokrotny* (Warszawa: PAN, 2009), 13.

²⁵ Przemysław Strużek, “Ja-My: Studium z wielokrotnej osobowości. O fotograficznych portretach włoskich futurystów i Witkacygo,” in *Witkacy: bliżej czy dalej?* ed. Janusz Degler (Szupak: Muzeum Pomorza Środkowego, 2013).

²⁶ Alessandro Amenta, Tomasz Kaliściak, Błażej Warkocki (eds.), *Queer. Dezorientacje. Antologia polskiej literatury queer* (Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2022), 284–98.

²⁷ Elizabeth Ashburn, “Tamara de Lempicka,” in *The Queer Encyclopedia*

of the Visual Arts, ed. Claude J. Summers (San Francisco: Cleis Press, 2004), 210.

²⁸ Tin, *Dictionary of Homophobia*, 158.

²⁹ Adam Hines-Green, “Self-Determination: A Global Perspective,” *Art Monthly* 473 (February 2024): 81.

³⁰ Heie Treier, *Pärsimägi: Võrumaa, Tartu, Pärnu* (Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2003).

³¹ Bart Pushaw, “Facing the Exotic and the Erotic: White Women and the Aesthetics of Difference,” in *Creating the Self: Emancipating Women in Estonian and Finnish Art* (Tallinn: KUMU, 2019), 112–14.

³² Larry Wolff, *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1994), 5–20.

³³ See Leonida Kovač, *Nasta Roj: Ja borac* (Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti, 2018).

Between Twilight and Dawn

¹ The seminal monograph on the history of homosexuals during the late imperial and early Soviet period was written by Canadian and English historian Dan Healey, a pioneer in this field. Titled *Homosexual Desire in Revolutionary Russia: The Regulation of Sexual and Gender Dissent* (Chicago: University of Chicago Press, 2001), his work presents the first full-length study of same-sex love during any period of Russian or Soviet history. Healey’s investigative lens delves into the private worlds of sexual dissidents during the pivotal decades surrounding the 1917 Bolshevik Revolution, utilizing records and archives that became accessible to researchers only after the fall of Communism. He revisits the rich homosexual subcultures of St. Petersburg and Moscow, shedding light on the ambiguous attitudes of the late imperial reign and the early Soviet regime toward gay men and lesbians.

² Transliterated as *Khlysts* in English, the term phonetically resembles the word *Khristy* (the “Christians”), signifying an emulation of Christ’s life. It also closely resembles the Russian word *khlyst*, meaning a whip or lash. Monographs on the topic in Russian include Aleksandr Etkind, *Khlyst: Seks, Literatura i Revoliutsia* (Khlyst: Sects, Literature, and Revolution) (Moskva:

Novoe literaturnoe obozrenie, 2019); and Alexander Panchenko, *Khristovskaya i skopchestvo: folklor i traditsionnaia kul'tura russkikh misticheskikh sekt* (Khristovskaya and Skopchestvo: Folklore and Traditional Culture of Russian Mystical Sects) (Moscow: OGI, 2002). About the influence of Russian spiritual sects on literature, see Aleksandr Etkind, *Sodom i Prilekha: Ocherki intelektual'noy istorii Serebryanogo veka* (Sodom and Psyche: Essays on the Intellectual History of the Silver Age) (Moscow: IC “Garant,” 1996).

³ It is important to mention that Sacher-Masoch was born in Lemberg, the capital of the majority-Ukrainian kingdom of Galicia and Lodomeria (now Lviv, a regional center of western Ukraine) and nurtured as a boy by a Ukrainian nurse. Many of his narratives are set against the backdrop of his native Galicia, a region that historically served as a battleground for the competing interests of Poland, Austro-Hungary, and Russia. Intriguingly, many publishers remained oblivious to the fact that the violent and degrading practices alluded to by the author were carried out in reality by some of their readers.

⁴ Sergei Diaghilev, “Риски Красоты. Основы художественной Оценки (The Search for Beauty: The Basics of Artistic Evaluation),” *Mir Iskusstva*, nos. 3–4, 37–61.

⁵ The quest to unravel the sexual orientations of artists like Bakst amid the historical backdrop of Soviet and post-Soviet spaces presents complex difficulties. The lack of evidence regarding Bakst’s homosexuality mirrors a broader issue faced by humanitarian queer studies within Russia and many post-Soviet countries: namely, restricted access to historical documents. Such documents, often entwined with medical or criminal narratives (including political dissidence) are meticulously guarded within various state archives. The political climate of many post-Soviet spaces further complicates access to these documents. For instance, while contemporary Russia has seen a gradual closure of access to such archival materials since the fall of the Soviet Union in 1991, Ukraine has recently taken strides toward transparency by allowing access to previously classified KGB papers. Irrespective of a state’s political

Recenzentský posudek

Obrazy jiné touhy. Queer umění a vizualita v českých zemích

Hned v úvodu publikace (s. 7) upozorňuje její editor Ladislav Jackson na pluralitu témat, které můžeme vztáhnout k oblasti queer vizuality. Toto tvrzení jen ukazuje na skutečnost, že do jednoho titulu bylo sdruženo 13 textů zarámovaných do 4 okruhů. Jakmile se seznámíme s jejich obsahem, začne se zastřešující název zdát přeci jenom omezující. Snad by bylo výstižnější uvést geografickou kategorii *střední Evropy*, protože se nezdá dostávat mimo *české země*. Také spojení *umění* a *vizuality* v názvu možná zbytečně omezuje čtenářské očekávání, protože nás uchopení jednotlivých témat zavádí na pole historie, literatury, ego-dokumentů, kritiky, aktivismu, mediální archeologie atp. *Obrazy* z názvu tak sama pro sebe chápu nejen doslovně, ale i přeneseně jako významy. Vedle ambiciózního teritoriálního uchopení zasahujícího na území řady států považuji za významné také časové rozpětí zasahující hluboko do 19. století na jedné straně a dotýkajícího se současnosti na straně druhé (online aplikace s. 157). Osvěžující je i balanc mezi zastoupeností „velkých“ jmen (Havel, Hirschfeld, Chaloupecký, Toyen, Zrzavý...) s osobnostmi, které díky předloženým textům teprve řádně objevujeme.

Právě otázka čtení, přisuzování významů či (re)kontextualizace totiž představují zásadní přínos zastoupeného badatelstva. Jednotliví výzkumníci a výzkumnice se totiž opírají o množství zdrojů a metodologických přístupů. Mnohdy se přitom vymezují proti mainstreamovému nahlížení zakořeněného v heteronormativních nebo jinak kulturně-společensky preferovaných pozicích (např. s. 93 a 101). Považuji za cenné, že právě toto hledisko otevírá publikaci i většinovému čtenářstvu, který tak dostává šanci překročit vlastní omezenost. (V této souvislosti jsem ocenila termín homonormativita na s. 153, který směle obrací pohled na druhou stranu.) Nechci přitom ale přeceňovat možný dosah titulu, jehož dispozice jsou přeci jen intelektuální. Nepřekvapivě přitom napříč texty dominuje čtení z queer, levicových a feministických pozic, kritika patriarchálního uspořádání, genderových stereotypů a binárního uvažování a v neposlední řadě „tradičního“ pojetí instituce rodiny (např. s. 67 nebo 83).

Hluboký význam má publikace pochopitelně pro ty, kteří chtějí téma navnímat v širších souvislostech. Jakkoli se totiž zaměření jednotlivých textů zdají „příliš“ úzká, opak je pravdou. Jednotlivé autorky a autoři totiž důsledně uvádějí relevantní zdroje, čímž prohlubují jejich rozsah a umožňují čtenářstvu, aby sledovali nejrůznější tematické linie, kterých publikace nabízí vskutku bezpočet.

Editor se v úvodu zřiká výrazného vstupu do oblasti audiovizu. Se subjektivním zaujetím filmové historičky to považuji za jistý handicap, stejně jako skutečnost, že se texty v podstatě vyhýbají populární kultuře. Snad je to oblast otevřená pro navazující badatelky a badatele.

V Praze 20. října 2024

Mgr. et Mgr. Marie Barešová, Ph.D.